DENUMIRI PENTRU ʻȚEASTĂ' ÎN DACOROMÂNĂ (pe baza ALRR. *Sinteză*)

NICOLAE SARAMANDU

Am prezentat, într-o contribuție anterioară, câteva considerații privind hărțile lingvistice motivaționale, care au apărut, pentru prima dată, *în Atlas linguarum Europae* (*ALE*); ulterior, s-au publicat hărți similare şi în *Atlas linguistique roman* (*ALiR*)[1]. Elaboratrea hărților lingvistice motivaționale a fost impusă de constatarea unei „mentalități comune" sau a ceea ce Hugo Schuchardt numise anterior „afinitate elementară"[2] la vorbitori de limbi diferite. Atlasele lingvistice multilinguale oferă un material bogat şi instructiv în acest sens. În ceea ce priveşte atlasele lingvistice naționale, ca şi cele regionale – cu rețele limitate la nivelul unei limbi sau al unui dialect – s-a afirmat că ele nu pot fi folosite în mod productiv pentru elaborarea hărților lingvistice motivaționale: „in national, let alone regional linguistic atlases, the area is too small for the approach to be productive"[3]. În articolul nostru, menționat deja (vezi nota 1), am încercat să arătăm că hărți lingvistice motivaționale pot fi întocmite şi pe baza materialului lexical oferit de un atlas lingvistic național (ALRR. *Sinteză*). Revenim, în contribuția de față, cu analiza detaliată şi completă a denumirilor pentru ʻțeastă' în dacoromână, pe care le-am prezentat sumar în articolul citat[4].

Denumirile pentru ʻțeastă' sunt reprezentate în ALRR. *Sinteză*, vol. I (Bucureşti, 2005) pe două hărți: harta 5. *Țeastă.* A. *Termeni moşteniți* şi harta 6. *Țeastă.* B. *Termeni de altă origine*[5].

Pe harta 5 apar 9 termeni, fiecare cu cel puțin 5 atestări; la aceştia se adaugă alți 8 termeni, cu mai puțin de 5 atestări, incluşi în listele de referință ale celor două hărți[6] (în total 17 termeni): *curcubetă, țeastă (țest), căpățână, ghioc, oală, os, cap, găoace, ciutură ; boşolie, caucă, căciulie, cioacă, coapsă, scoarță, scoibură, ceafă*.

Pe harta 6 sunt cartografiați 16 termeni, fiecare cu cel puțin 5 atestări; de fapt sunt 17 termeni, doarece *tioacă* trebuia să fie separat de *tigvă*. La aceştia se adaugă

[1] Cf. Saramandu – Nevaci 2008.

[2] Cf. Iordan 1940, 98 („aceleaşi necesități psihologice creează mijloace de expresie identice în idiomuri dintre cele mai diferite, fără ca să existe vreo influență reciprocă").

[3] Viereck 2005, 73–74.

[4] În articolul scris în colaborare, partea referitoare la denumirile pentru ʻțeastă' a fost redactată de noi.

[5] Dintre aceştia unii sunt cu origine necunoscută sau nu sunt înregistrați în dicționarele curente.

[6] Ei apar la rubrica „alți termeni" sau ca răspunsuri suplimentare (al doilea, al treilea răspuns etc.).

FD, XXVII, Bucureşti, 2008, p. 45–66

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

alți 36 de termeni, cu mai puțin de 5 atestări, care apar în listele de referință ale celor două hărți[7] (în total: 53 de termeni)[8]: *tigvă, scăfârlie, troacă, glavă, veşcă, tigaie, hârcă, boaşcă, tioacă, devlă, gămălie, betcă, corubă, cérep, craniu, doască, schelet; cătrună, beaucă, capac, ciolan, ciont, boartă, coaşcă, scoif, zgârvă, boacă, boldă, bolfă, castă, cecădaie, chelie, coacă, coajbă, coboacă, coroană, coştoafă, crenară, diholniță, găvan, golf, hârb, obadă, rotulă, scavârnă, şcoibă, şotfă, tipsie, uaşcă, veacă, copoțuie, giutcă, tâmpan*.

În total, apar în ALRR. *Sinteză* 70 de termeni pentru ʻțeastă'.

O hartă ʻțeastă' există şi în ALR I/1 (harta 7), unde numărul termenilor este de 40. Dintre aceştia, 30 sunt comuni celor două atlase; în ALRR. *Sinteză* apar, în plus, 40 de termeni, iar 10 se întâlnesc numai în ALR, de unde rezultă că inventarul denumirilor pentru ʻțeastă', în cele două atlase, cuprinde 80 de termeni. Este un număr deosebit de mare de denumiri pentru ʻțeastă', fapt care evidențiază o sensibilitate specială a vorbitorilor în raport cu referentul. Iorgu Iordan, care a studiat denumirile pentru ʻțeastă' pe baza ALR, constata, la rândul său, numărul mare de termeni, pe care îl atribuia afectivității şi fanteziei vorbitorilor: „Numărul termenilor care denumesc această noțiune este foarte mare. [...] Această multitudine şi această varietate de expresie este produsul aproape exclusiv al afectivității şi fanteziei subiecților vorbitori" (Iordan 1940, 95).

INVENTARUL TERMENILOR

Prezentăm, în continuare, situația comparativă între ALRR. *Sinteză* şi ALR (apud Iordan 1940), cu inventarul de termeni şi numărul de atestări pentru termenii moşteniți şi, respectiv, termenii de altă origine.

Termeni moşteniți (număr de atestări)		
	ALRR. Sinteză	ALR (apud Iordan 1940)
curcubetă	149	44
țeastă/țest	99	12
căpățână	43	14
ghioc	32	2
oală	25	1
os	20	20
cap	19	10
găoace	18	–
ciutură	5	2
boşolie	1	–

[7] În listele de referință apar 35 de termeni, *beaucă* şi *betcă* fiind puşi, eronat, împreună

[8] Din rețeaua de 1203 de localități a ALRR. *Sinteză* nu s-a primit niciun răspuns în 13 localități, de unde rezultă că numărul răspunsurilor primite – primul răspuns – este de 1190. La acestea se adaugă 173 de răspunsuri suplimentare (al doilea, al treilea sau al patrulea răspuns).

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

caucă (căuş)	1	1
căciulie (căciulă)	1	1
cioacă	1	–
coapsă	1	1
scoarță	1	–
scoibură (scorbură)	1	1
ceafă	(1)[9]	–
uscat	–	2
fărmat	–	1
sec	–	1

Din totalul de 20 de termeni moşteniți, 12 sunt comuni celor două atlase, în timp ce 5 apar numai în ALRR. *Sinteză*, iar 3 numai în ALR. Inventarul de termeni este mai mare în ALRR. *Sinteză* (17) decât în ALR (15).

Rețeaua de localități este în ALRR. *Sinteză* de aproximativ patru ori mai deasă decât în ALR. Având în vedere acest raport, constatăm că el se păstrează numai în cazul lui *curcubetă* (149, față de 44). Observăm, în schimb, numărul mic de atestări în ALR pentru *țeastă* (12, față de 99), *ghioc* (2, față de 32) şi *oală* (1, față de 25) şi absența din ALR a cuvântului *găoace* (18 atestări în ALRR. *Sinteză*). Sunt însă bine reprezentați în ALR termenii *os* (20 de atestări în ambele atlase), *cap* (10, față de 19 în ALRR. *Sinteză*) şi *căpățână* (14, față de 43 în ALRR. *Sinteză*).

Termeni de altă origine[10] (număr de atestări)		
	ALRR. *Sinteză*	ALR (apud Iordan 1940)
tigvă	328	84
scăfârlie	178	32
troacă	50	11
glavă	37	5
veşcă	21	3
tigaie	19	2
hârcă	14	5
boaşcă	13	2
tioacă	11	3
devlă	10	5
gămălie	9	1
betcă	8	–
corubă (corobaie)	8	1
cérep	7	–
craniu	7	–
doască	7	–

[9] Am notat între paranteze termenii înregistrați numai ca răspunsuri suplimentare în ALRR. *Sinteză*.

[10] Am inclus în tabel şi termeni cu origine necunoscută sau care nu sunt înregistrați în dicționarele curente.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

schelet	5	4
cătrună	4	–
beaucă	3	–
capac	3	1
ciolan	3	11
ciont	3	10
boartă	2	1
coaşcă	2	–
scoif	2	–
zgârvă	2	–
boacă	1	–
boldă	1	–
bolfă	1	–
castă	1	–
cecădaie	1	–
chelie	1	–
coacă	1	–
coajbă	1	–
coboacă	1	–
coroană	1	–
coştoafă	1	–
crenară	1	–
diholniță	1	–
găvan	1	–
golf	1	–
hârb	1	1
obadă	1	–
rotulă	1	–
scavârnă	1	–
şcoibă	1	–
şotfă	1	–
tipsie	1	–
uaşcă	1	–
veacă	1	–
copoțuie	(1)	–
giutcă	(1)	–
tâmpan	(1)	–
bostan	–	3
bociochină	–	1
cioi	–	1
gol	–	1
lubă	–	1
mózuc	–	1
scorfă	–	1

Din totalul de 60 de termeni împrumutați din alte limbi (sau cu origine necunoscută), numai 18 apar în ambele atlase; 35 se întâlnesc numai în ALRR. *Sinteză*, iar 7 numai în ALR.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

Având în vedere raportul de 4: 1 între rețeaua de localități din ALRR. *Sinteză* şi cea din ALR (vezi *supra*), observăm că acest raport se păstrează în cazul lui *tigvă* (328: 84), fiind în favoarea ALRR. *Sinteză* în cazul termenilor *scăfârlie* (178: 32), *glavă* (37:5), *veşcă* (21: 3), *tigaie* (19: 2) etc. Remarcăm, în schimb, lipsa din ALRR. *Sinteză* a lui *bostan* (cu 3 atestări în ALR).

Urmărind listele de mai sus, constatăm că temenii moşteniți care denumesc ʻcraniul’ sunt mai puțin numeroşi decât termenii împrumutați (inclusiv cei cu origine necunoscută): 20, față de 60, întrunind un număr mai mic de atestări: 417, față de 1296 (în ALRR. *Sinteză*) şi 113, față de 295 (în ALR). În schimb, numărul cuvintelor cu peste 5 atestări este, procentual, mai mare la termenii moşteniți în raport cu cei împrumutați: în ALRR. *Sinteză* 9 din cei 20 de termeni moşteniți au peste 5 atestări (45%), în timp ce, din cei 60 de termeni împrumutați, numai 17 au peste 5 atestări (28%). Se remarcă, în cazul împrumuturilor, numărul mare al termenilor cu atestări sporadice sau cu totul izolate: 36 în ALRR. *Sinteză*, dintre care 27 cu o singură atestare, 4 cu două atestări, 4 cu trei atestări, unul cu patru atestări.

ORIGINEA ŞI RĂSPÂNDIREA TERMENILOR

Termeni moşteniți

CURCUBETĂ (*curcubétă*, şi: *curcubắtă, cucurbắtă, cucurbítă, cucúrbătă, cúrbătă, cucúlbătă, cúlbătă, cuşcubétă, coşcovétă, curcubéta cápului* etc.) ʻbostan, dovleac; tigvă’ < lat. *curcubĭta* ʻbostan, dovleac’ (149 de atestări + 6 răspunsuri suplimentare[11]). Cuvântul se întâlneşte în două arii separate. Prima dintre ele cuprinde localități din Crişana, nord-vestul Transilvaniei şi Maramureş. În Maramureş e atestat în cvasitotalitatea localităților: 16 din 20 (în alte două localități a fost notat ca răspuns suplimentar). Forma sub care apare cuvântul în această arie este, în general, *cucúrbătă* (*cúrbătă* etc.), cu accentul păstrat pe antepenultima silabă, ca în termenul latinesc[12]. A doua arie, relativ compactă, în care cuvântul apare sub forma *curcubétă*, se situează în extremitatea estică a teritoriului de limbă română, de o parte şi de alta a Nistrului (în Basarabia şi zona transnistreană). Aceeaşi repartiție geografică a lui *curcubetă* rezultă şi din ALR.

ȚEASTĂ (şi: *țestă*, *țeasta capului*) ʻcarapace; înveliş osos’, ȚEST (şi: *țestul capului*) ʻobiect de lut ars, având forma unui capac adâncit’ < lat. *testa* ʻ(obiect de) lut ars, oală; (p. ext.) craniu’, lat. *testu* ʻcapac de lut ars’ (99 de atestări + 28 de răspunsuri suplimentare). Este evidentă legătura originară, atât ca formă cât şi ca sens, între cei doi termeni latineşti. Iorgu Iordan tratează împreună cele două cuvinte, deşi forma *țest* cu sensul ʻcraniu’ nu e înregistrată în ALR[13]. Există, însă,

[11] În cazul răspunsurilor suplimentare, primul răspuns e reprezentat de un alt termen.
[12] Pentru variantele fonetice ale cuvântului *curcubetă* şi explicarea lor, cf. Iordan 1940, 117–120.
[13] Cf. Iordan 1940, 100 („se întâlneşte *țeastă*, în timp ce que *țest* lipseşte complet”).

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

în ALRR. *Sinteză* 8 atestări ale lui *ţest* cu sensul ʻcraniu’, formându-se chiar o mică arie în estul Munteniei, la extremitatea ariei mai largi constituită de *ţeastă*. În afară de Muntenia, *ţeastă* mai apare, cu atestări mai puţine, în Dobrogea şi Oltenia. Având în vedere numărul mare de răspunsuri suplimentare, dintre care cele mai multe se întâlnesc în Muntenia (22 din 28), considerăm că aria de răspândire a lui *ţeastă* în Muntenia era, în trecut, mult mai întinsă[14]. Se întâlneşte cu totul sporadic şi izolat în zona nord-vestică a dacoromânei; lipseşte din Maramureş şi Basarabia (ca şi din Transnistria). În ALR nu este înregistrat în aria transcarpatică, atestările limitându-se la Muntenia şi Dobrogea (cf. Iordan 1940, 99, nota 1). În Muntenia, *ţeastă* a fost concurat, în general, de sinonimul de origine slavă *glavă* (12 localităţi)[15].

CĂPĂŢÂNĂ (şi: *căpăţâna capului*, *căpăţână de cap*, *căpăţână de cap de om*, *căpăţână de om*) ʻpartea superioară a capului; cap; măciulie’ < lat. **capitina* (43 de atestări + 9 răspunsuri suplimentare). Formează o mică arie în nord-vestul Crişanei[16]. Mai apare, cu atestări izolate, în Transilvania, Banat şi Muntenia[17]; lipseşte din Maramureş, Moldova şi Basarabia.

GHIOC [ģióc] (şi: *ghioacă, ghioace, ghioci, ghiocul capului* etc., peste tot cu *i-ó*, hiat) ʻmelc cu cochilie; cochilie’ < lat. **cloca* (= *cochlea*) (32 de atestări + 14 răspunsuri suplimentare). Formează arie continuă în estul Banatului şi nord-vestul Olteniei (cu o atestare învecinată, în extremitatea sud-vestică a Transilvaniei). Tot aici apar răspunsurile duble, numeroase, fapt care ne determină să considerăm că, în trecut, *ghioc* era mult mai răspândit în această zonă. Cele două atestări din ALR, în număr surprinzător de mic, apar în Banat. Alte două atestări din zona învecinată (nord-vestul Olteniei: Mehedinţi, Gorj), notate în ALR cu diftong, *ďu̯acă, ďu̯aca capului̯*, sunt eliminate de Iorgu Iordan, care le asociază, în mod eronat, după părerea noastră, cu *ghioagă*[18].

OALĂ (numai în: *oala capului*) ʻvas de lut ars’ < lat. *olla* ʻoală (de lut)’ (25 de atestări + două răspunsuri suplimentare[19]). Cuvântul formează două mici arii în Transilvania: în vest, la graniţa cu Crişana (14 atestări) şi în sud, în zona Sibiu–Braşov (6 atestări), întâlnindu-se, de asemenea, în cele 4 localităţi din

[14] Vezi harta 1. Această arie coincide cu zona centrală (nucleul) graiurilor dacoromâne sudice.

[15] În şase dintre ele (punctele din atlas 679, 792, 793, 794, 787, 803), *ţeastă* apare ca prim termen, iar *glavă* a fost notat ca răspuns suplimentar; în alte şase localităţi (punctele din atlas 786, 788, 789, 790, 791, 800) *glavă* apare ca prim termen, iar *ţeastă* ca răspuns suplimentar. Observăm că 9 din cele 12 localităţi formează o arie compactă la sud de Piteşti (jud. Argeş), de unde a pornit, probabil, înlocuirea lui *ţeastă* prin *glavă*.

[16] Întemeiat pe datele oferite de ALR, cu o reţea mai rară de localităţi, Iorgu Iordan afirmă că termenul *căpăţână* „nu formează arie” (Iordan 1940, 101), fapt infirmat de materialul mult mai bogat oferit de ALRR. Sinteză (vezi aria din nord-vestul Crişanei, harta 5).

[17] Vezi harta 5.

[18] Cf. Iordan 1940, 131. „Pentru ca *ghioc* să devină *ghioacă* ar fi trebuit ca pluralul să fie *ghioace*, formă posibilă, dar care nu este atestată” (Iordan 1940, 130). Aşa cum ne arată, însă, materialul mult mai bogat din ALRR. *Sinteză*, *ghioacă* există, ca şi *ghioace* şi chiar *ghioci*. Formele cu diftong din ALR reprezintă variante fonetice ale formei de bază, cu hiat.

[19] În unul din răspunsurile suplimentare apare *oală*, fără determinant.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

Transcarpatia (Maramureşul de nord), Ucraina. În mod surprinzător, în ALR *oală* apare o singură dată, în Transilvania.

OS (mai ales însoţit de determinant: *osul capului, osul de la cap, oasele capului*) ‘element din scheletul omului (şi al celor mai multe vertebrate), caracterizat prin structura sa dură’ < lat. *ossum* ‘os’ (20 de atestări + 3 răspunsuri suplimentare)[20]. Termenul apare, dispersat, în aria nord-vestică, îndeosebi în Banat (10 atestări + un răspuns suplimentar); a fost notat şi în două localităţi din sudul Dobrogei[21]. Se întâlneşte în ALR cu acelaşi număr de atestări (20), cele mai multe în Transilvania, deci tot în aria nord-vestică[22]. După Iorgu Iordan, „această repartiţie geografică se explică prin folosirea relativ timpurie a lui *os* cu această accepţiune [de ‘craniu’]”[23], fapt datorat şi originii latine a cuvântului: „Trebuie să admitem că el a fost întrebuinţat mai devreme pentru a desemna ‘craniul’, în orice caz mai devreme decât sinonimele împrumutate din limbi străine [*ciolan*, *ciont*]”[24].

CAP (şi: *cap de om, cap de om mort*) ‘extremitatea superioară a corpului omenesc sau cea anterioară a animalelor’ < lat. *caput* ‘cap; vârf, extremitate superioară, capăt’ (19 atestări + un răspuns suplimentar)[25]. Termenul se întâlneşte în aria nord-vestică, cu precădere în Basarabia (16 atestări). Atestările din ALR se situează tot în aria nord-vestică a dacoromânei.

GAOACE (şi: *găoacă, găoage, găoacea capului, găoace pe cap*) ‘coajă (de ou, de nucă, alună etc.); (pl.) valve ale scoicilor’, origine necunoscută (18 atestări + un răspuns suplimentar). Având în vedere răspândirea termenului, în nord-vest, arie în general conservatoare (unde formează două mici zone, în Crişana: 7 atestări şi în Moldova de nord – Bucovina: 10 atestări), considerăm, în lipsa altor argumente, că termenul e, mai degrabă, moştenit decât împrumutat. Surprinde lipsa lui din ALR.

CIUTURĂ (şi: *ciutura capului*) ‘găleată (sau vas) din doage ori dintr-un trunchi scobit’ < lat **cytola* (5 atestări + 4 răspunsuri suplimentare). Termenul, înregistrat şi în ALR (cf. Iordan 1940, 129), apare, în ambele atlase, în Banat.

Următorii termeni apar cu *o singură atestare* în ALRR. *Sinteză*; unii dintre ei se întâlnesc, tot cu o atestare, şi în ALR.

BOŞOLIE, cuvânt neînregistrat în dicţionare, cf. *boşoalcă* ‘umflătură’ (MDA s.v., origine necunoscută); probabil de la *boş* ‘testicul’ (< lat. **byrsea*), sub influenţa unor cuvinte ca *măciulie*, *gămălie* etc. O atestare în Banat; nu apare în ALR.

CAUCĂ [cáu̯că], variantă a lui *caúc* ‘vas de lemn, ca o lingură mare’ < lat. *caucus* (< gr. *καύκος*, cf. alb. *kafkë* ‘craniu, ţeastă; tigvă’, ngr. *καύκαλο* ‘craniu’).

[20] Iată formele, cu numărul de atestări + răspunsurile suplimentare: *os*: 5, *oase* (pl.): 1, *osu capului*: 10 (+ 1), *osu de la cap*: 3, *oasele capului*: 1 (+ 1), *oase de cap*: 0 (+ 1).

[21] Unde a fost „adus”, probabil, de transilvăneni.

[22] „Se constată că, exceptând un singur punct (530 [Bacău]), vechiul regat nu cunoaşte pentru ‘craniu’ această denumire [*os*]” (Iordan 1940, 109).

[23] Iordan 1940, 109. Autorul citează, după dicţionarul lui Tiktin, forma *osul capului* ‘craniu’, care apare în *Istoria ieroglifică* a lui D. Cantemir.

[24] *Ibidem*.

[25] *Cap de om* are doar două atestări (din 19); *cap de om mort* apare numai ca răspuns suplimentar.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

Atestat în Crişana. Probabil, înrudit cu *căuş* < **cau* (< lat. *cavus* ʻscorburos') + suf. *-uş*. *Căuş*, cu sensul de ʻcraniu', apare cu o atestare în ALR, jud. Bihor (cf. Iordan 1940, 129), deci tot în Crişana.

CĂCIULIE (în: *căciulia capului*), ʻcăpăţână de usturoi, de ceapă; măciulie (de mac etc.)', de la *căciulă* (cf. alb. *këwhile* ʻacoperământ de cap; calotă'), prin apropiere de *măciulie*, *gămălie* etc. Înregistrat în Transilvania. În ALR apare *căciula capului*, cu o atestare în graiul românesc din Bulgaria (cf. Iordan 1940, 137).

CIOACĂ (în: *cioaca capului*) ʻvârf, proeminenţă; măciulie', cf. *ciucă* ʻvârf (de munte); măciulie' (cf. alb. *çukë* ʻvârf (de deal, de munte); proeminenţă'). O atestare în Banat; lipseşte în ALR.

COAPSĂ (în: *coapsa goală*) ʻparte a piciorului cuprinsă între şold şi genunchi; parte, ieşită în afară, a unui obiect' < lat. *coxa* ʻosul coapsei; coapsă'. Atestat în sudul Moldovei. În ALR, *coapsa capului* apare cu o atestare în Mehedinţi (cf. Iordan 1940, 111).

SCOARŢĂ (în: *scoarţa capului*) ʻînveliş dur (al tulpinii copacului); crustă' < lat. *scortea* ʻmanta de piele; burduf'. Se întâlneşte, cu o atestare, în Banat. Nu apare în ALR.

SCOIBURĂ, formă neînregistrată în dicţionare; probabil o contaminare între *scoibă* (vezi infra: ŞCOIBĂ) şi *scorbură* ʻscobitură în trunchiul unui copac; trunchi de copac găunos; coajă de copac' < lat. **scorbula* (< *scorbis*); cf. şi alb. *korbull* ʻputină'. Atestat în Crişana. *Scorbură* apare în ALR (o atestare în jud. Năsăud).

CEAFĂ (în: *ceafa capului*) ʻpartea de dinapoi a capului', cf. alb. *qafë* ʻgât ; ceafă'. Apare ca răspuns auplimentar într-o localitate din Banat. Nu se întâlneşte în ALR.

Apar numai în ALR următorii termeni:

USCAT, participiu substantivat, de la verbul *usca* (refl.) ʻa-şi pierde conţinutul; a se atrofia' (< lat. *exsucare*)[26]. Atestat în două localităţi din Basarabia (judeţele Orhei şi Bălţi).

FĂRMAT, participiu substantivat, de la verbul *fărâma* ʻa sparge în bucăţele' (< *fărâmă*, cf. alb. *thërrime* ʻfărâmă, fărâmătură')[27]. Atestat într-o localitate din Bucovina (jud. Cenăuţi).

SEC, adjectiv substantivat, ʻlipsit de conţinut; uscat' < lat. *siccus* ʻuscat'[28]. Înregistrat în Hunedoara.

Termeni de altă origine[29]

TIGVĂ (şi: *tivgă, digvă, tibgă, tidvă, tivdă, tivă, tiugă, tugă, tigva capului, tivla capului, tigvă de om, tigva goală* etc.) ʻdovleac, bostan' < bg., sb. *tikva* ʻdovleac, bostan' (328 de atestări + 27 de răspunsuri suplimentare). Este termenul

[26] „*Uscat* este sinonimul lui *sec*, în accepţiunea curentă a acestuia [...]. Un frumos exemplu de derivaţie sinonimică" (Iordan 1940, 137, nota 5).

[27] Cf. Iordan 1940, 138.

[28] „Formula *cap sec*, sinonimă a substantivului *sec*, este foarte frecventă" (Iordan 1940, 137, nota 4). Vezi şi nota 26.

[29] Am introdus şi termeni cu origine necunoscută, dintre care unii nu sunt înregistraţi în dicţionare.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

cu cel mai mare număr de atestări (27 %), cunoscând cea mai largă răspândire[30], îndeosebi în estul teritoriului de limbă română. Acoperă aproape în întregime Moldova, regăsindu-se în nordul Basarabiei, Bucovina şi, de asemenea, în sud: Muntenia, Dobrogea, Oltenia de nord-est. Lipseşte din aria nord-vestică a dacoromânei (atestări sporadice în Banat: 2 şi sud-estul Transilvaniei: 7). Aceeaşi răspândire teritorială rezultă şi din ALR. Iată, în acest sens, constatările făcute de Iorgu Iordan: „Aspectul important privind răspândirea geografică a lui *tigvă* îl constituie faptul că este necunoscut dincolo de Carpaţi”[31].

SCĂFÂRLIE (şi: *şcofârlie, scovârlie, scăfălie, sclăfie, căfârlie, căfălie, căflie, căvălie, văcălie, găvălie, glăvie, zghevelie, scăfârlia capului, scăfârlie de cap, scăfârlie de om mort* etc.) ‘(parte a unui) obiect scobit în formă de cupă’, derivat de la *scafă* < gr. *σκάφη* ‘albie, covată, copaie’ (178 de atestări + 21 de răspunsuri suplimentare). Se situează pe locul al doilea ca număr de atestări (după *tigvă*: 328 şi înainte de *curcubetă*: 149). Se întâlneşte preponderent în Transilvania (106 atestări), dar şi în Banat (24 de atestări), Basarabia (27 de atestări), Bucovina (17 atestări). Aceeaşi răspândire teritorială rezultă şi din ALR. Lipseşte din aria sud-estică a dacoromânei (6 atestări izolate în Muntenia).

Analizând variantele lui *scăfârlie*, Iorgu Iordan considera că „forma originară” a cuvântului a fost *scăfălie*, derivată de la *scafă* cu sufixul *-ălie* (ca în *sfădălie* < *sfadă*, *tocălie* < *toacă*, *veşcălie* < *veşcă*)[32]. Atât din ALR, cât şi din ALRR. *Sinteză*, rezultă că *scăfălie* apare în Banat, unde întâlnim şi forma *căfălie*, ca şi variantele sincopate *sclăfie* şi *căflie* (*glăvie*). Apropiate de cuvântul de bază (*scăfălie*) sunt formele care apar în vecinătatea Banatului, anume în sud-vestul Transilvaniei şi în Crişana: *căvălie, găvălie, zghevelie* şi varianta metatezată, *văcălie*. Iorgu Iordan constata, la rândul său, că *scăfălie* şi variantele sale „apar, toate, fără excepţie, dincolo de Carpaţi” (Iordan 1940, 134), ceea ce justifica observaţia că „în Transilvania [...] termenul pare să fie autohton, dacă judecăm după extensiunea ariei sale de răspândire”[33]. *Scăfălie* se află la originea lui *scăfârlie*, care îşi datorează apariţia „expresivităţii grupului *-fâr-* (cf. *sfârlă, zvârli* etc.): epenteza lui *r*, provocată de nevoia de a face să sporească valoarea expresivă a cuvântului”[34]. *Scăfârlie* se întâlneşte în centrul Transilvaniei şi, de asemenea, în Transilvania de nord şi în Bucovina, de unde s-a răspândit în Basarabia.

Repartiţia geografică a variantelor lui *scăfârlie* ne arată că aria originară a cuvântului este Banatul, de unde s-a transmis în Transilvania (şi, mai departe, în Bucovina şi Basarabia). Această constatare este susţinută de datele istorice. *Scafă* –

[30] Aceeaşi situaţie rezultă şi din ALR, unde procentul era ceva mai ridicat pentru *tigvă*, care apărea „în 78 de localităţi, adică ceva mai puţin de o treime din teritoriul anchetat” (Iordan 1940, 122).

[31] Iordan 1940, 122. Explicaţia stă în originea bulgară a lui *tigvă*, care a venit din sud, răspândindu-se „numai în Muntenia şi în provinciile aflate în relaţii strânse cu Muntenia: Dobrogea, Moldova, Basarabia şi Bucovina” (*ibidem*).

[32] *Ibidem*, 134, 135.

[33] *Ibidem*, 133.

[34] *Ibidem*, 135.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

termenul de la care provine *scăfălie* (ulterior, *scăfârlie*) – face parte din cuvintele pătrunse direct din greaca bizantină în graiurile din Transilvania, în secolele X–XII, când Imperiul Bizantin s-a întins până la Dunăre: „În secolele X–XII, Imperiul Bizantin s-a aflat în contact nemijlocit cu populația romanizată din ținuturile dunărene şi timp de mai bine de două veacuri Dunărea a rămas hotarul dinspre miazănoapte al împărăției. Influența politică a Bizanțului s-a extins atunci şi la nordul Dunării, în Transilvania şi Ungaria”[35]. „Mărfurile se răspândeau îndeosebi din Constantinopol, spre gurile Dunării şi Belgrad, sau din Salonic, către miazănoapte până în Transilvania şi Ungaria. În această epocă au pătruns în limba română, *pe cale directă* [subl. n.], 16 cuvinte de origine bizantină: *agonisi*, [...], *folos*, [...] *scafă*”[36].

TROACĂ (şi: *troc, troaca capului, troacă la cap, troacă goală*) ʻcovatăʼ < germ. dial. *Trök* (= *Trog*) ʻalbie, covată, copaieʼ (50 de atestări + 6 răspunsuri suplimentare). Termenul formează arie în Oltenia (44 de atestări + 3 răspunsuri suplimentare), cu semnalări izolate în extremitatea sudică a Banatului (în vecinătatea Olteniei) şi în Muntenia. În ALR, toate atestările (11) sunt din Oltenia.

GLAVĂ (şi: *gleavă, ghioavă, găvleavă, găvleajă, (z)glăveajă, gleaje, glăvoacă, (z)glăvățână, zglăvos, glava (gleava, glăvățâna) capului, zglăvosu de la cap, glăveajă de mort, (z)glăveajă (gleavă) goală*) ʻcap de animal; cap mare şi prostʼ < bg. *glavá* ʻcap; craniuʼ, sb. *glava* ʻcap, căpățânăʼ (37 de atestări + 11 răspunsuri suplimentare). Termenul se întâlneşte în vestul Munteniei (23 de atestări + 10 răspunsuri suplimentare) şi, de asemenea, în Banat (7 atestări), sudul şi sud-vestul Transilvaniei (7 atestări). Repartiția este asemănătoare în ALR.

VEŞCĂ (şi: *veşca capului*) ʻcoaja anumitor copaci din care se face marginea circulară a siteiʼ; văcălieʼ < ucr. dial. *večko* (21 de atestări). Termenul se întâlneşte în centrul Basarabiei (17 atestări) şi, cu totul izolat, în Transilvania (3 atestări) şi Muntenia (o atestare). Cele trei atestări din ALR apar în Basarabia (2) şi Transilvania (1).

TIGAIE (şi: *tigai, tigaia capului, țugaie de os*) ʻvas de bucătărie de formă rotundă, cu marginea joasă, întrebuințat la prăjitʼ; vas în care se fierbe mămăligaʼ < sb. *tiganj* ʻtigaieʼ (19 atestări). Termenul formează arie exclusivă în Crişana. În ALR: două atestări, tot în Crişana.

HÂRCĂ (şi: *hoarcă, hârca capului*), derivat de la *hâră* ʻmătreață pe pielea vitelor slabe; (fig.) babăʼ < sl. *hyrĭ* ʻboalăʼ[37] (14 atestări + 3 răspunsuri suplimentare). Cuvântul se întâlneşte în Oltenia (11 atestări) şi, sporadic, în Muntenia (3 atestări). Aceeaşi răspândire rezultă şi din ALR.

BOAŞCĂ (şi: *boaşca capului*) ʻbutoiaşʼ < magh. *bocska*[38] (13 atestări). Termenul formează o mică arie în nordul Crişanei (8 atestări) şi în zona învecinată

[35] Mihăescu 1966, 127.
[36] *Ibidem*, 186.
[37] Cf. Iordan 1940, 138. Dat fiind că *hârcă*, cu sensul ʻcraniuʼ, e atestat în sudul țării, e greu de admis că ar proveni, aici, din ucraineană, aşa cum se indică în dicționare.
[38] MDA, s.v. *boşcă*.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

din nord-vestul Transilvaniei (5 atestări). În ALR e notat în două localități din Transilvania)[39].

TIOACĂ [ţi̯oácă] (şi: *tioagă, tioaglă, tioaga capului, tioaga goală*) ʻdovleac, bostan’ < magh. *tök* ʻdovleac’ (11 atestări). Termenul formează o mică arie în Moldova, în aceeaşi zonă unde se întâlnesc şi cele 3 atestărui din ALR (județul Bacău şi fostele județe Fălciu şi Putna): „Cele trei puncte [...] se găsesc în regiuni în care s-a exercitat, în măsură mai mare sau mai mică, influența maghiară”[40].

DEVLĂ (şi: *deavlă, diblă, deavla capului*) ʻcap de porc sau de animal’, cf. bg. *debel* ʻgros, masiv’ (*debela glava* ʻcap gros’), sb. *debelo* ʻgros; gras; corpolent’, *deblo* ʻtrunchi, tulpină’[41] (10 atestări + două răspunsuri suplimentare). Se întâlneşte în Muntenia, mai ales în sud-vest. Tot în Muntenia se plasează cele 5 atestări din ALR.

GĂMĂLIE (şi: *gămălia capului, măgălia capului*) ʻmăciulie’ < magh. *gomoly, gomolya* ʻminge, bulgăre, ghem’ (9 atestări). Se întâlneşte în vestul Crişanei (5 atestări şi, izolat, în Transilvania (4 atestări). Singura atestare din ALR apare în Crişana.

BETCĂ ʻcoajă de dovleac copt, curățată de miez’, origine necunoscută[42] (8 atestări). Formează o mică arie în nord-estul Banatului şi sud-vestul Transilvaniei. Nu apare în ALR.

CORÚBĂ (şi: *corugă, coropcă, corobaie, cobăraie, coropca capului, coroboaşca capului*) ʻtavă făcută din coajă de brad; vas de lemn din care ciobanii beau apă şi lapte’[43] < bg. *koruba* ʻscorbură într-un arbore’[44]; *corobaie* ʻscorbură, trunchi de copac găunos’ (8 atestări). Se întâlneşte în Banat (o atestare: *corubă*), Basarabia (două atestări: *coropcă*[45]*, coropca capului*) şi Crişana (5 atestări: celelalte forme). În ALR există o singură atestare, în Crişana (*corobaie*)[46].

CÉREP, cuvânt neînregistrat în dicționare (7 atestări). E un împrumut din rus. *čerep* ʻcraniu, țeastă’ (cf. şi bg. *čerep*, cu acelaşi sens). Se întâlneşte în estul Basarabiei, de o parte şi de cealaltă a Nistrului. Nu e atestat în ALR.

CRANIU (şi: *craníu*) < fr. *crâne* (lat. medieval *cranium*) (7 atestări + 3 răspunsuri suplimentare). Neologism recent, cu atestări izolate în diferite regiuni. Nu apare în ALR.

[39] Sub forma *boşcă*; cf. Iordan 1940, 129.

[40] Iordan 1940, 125, după care urmează: „Județele Bacău şi Fălciu (mai ales cel dintâi) au avut şi continuă, parțial, să aibă colonii maghiare. Cât despre Putna, poziția sa geografică face foarte probabilă ipoteza mea [privind originea maghiară a cuvântului]. De altfel, la Vizantea (probabil şi în alte sate) au existat şi mai există maghiari” (*ibidem*). În ALRR. *Sinteză* (vol. I), *tioacă* e inclus sub *tigvă*.

[41] Vezi comentariul etimologic la Iordan 1940, 127–128.

[42] Cf. MDA, s.v. *betcă*.

[43] Cf. MDA, s.v. *corugă*.

[44] Cf. Iordan 1940, 137, nota 1.

[45] Cf. rus. *korobka* ʻcutie’.

[46] *Corobaie*, cu sensul ʻscorbură într-un arbore’ e atestat în Banat şi în Gorj (DA, I, 2, p. 804; apud Iordan 1940, 137, nota 1).

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

DOASCĂ (şi: *doasca capului, doaşca capului, droaşca capului, tească*) ʻvas sau blid făcut din coajă de dovleac’ < bg. *dăska* ʻscândură’ (7 atestări + două răspunsuri suplimentare). Apare într-o mică arie din sud-vestul Olteniei (5 atestări) şi în vestul Munteniei (două atestări + două răspunsuri suplimentare). Nu e înregistrat în ALR.

SCHELET (şi: *schelete, şchilet, scheletul capului*) ʻosatură’ < fr. *squelette* (5 atestări). Termen neologic, cu atestări izolate în diverse regiuni; 4 atestări în ALR.

CĂTRUNĂ, înregistrat în dicționare, ca termen regional, cu sensul ʻtigvă’; origine necunoscută[47] (4 atestări). Cele patru localități în care a fost înregistrat cuvântul formează o mică arie în nordul Dobrogei şi în sudul Basarabiei[48]. Nu apare în ALR.

BEAUCĂ (şi: *beaucă de cap*) ʻadâncitură strâmtă între dealuri’, origine necunoscută[49] (3 atestări + 3 răspunsuri suplimentare). Apare în nord-estul Banatului şi în sud-vestul Transilvaniei, în aceeaşi zonă în care se întâlneşte *betcă* (vezi *supra*). Nu e înregistrat în ALR.

CAPAC (şi: *capacul capului*) ʻacoperitoare care se aşază pe deschizătura unui vas, a unei cutii etc.’ < tc. *kapak* ʻcapac; calotă’ (3 atestări). Cele trei atestări apar, izolat, în Muntenia, Moldova, sudul Transilvaniei. O atestare în ALR (sudul Basarabiei)[50].

CIOLAN (şi: *ciolanul capului*) ʻos’ < sl. *članŭ* (3 atestări şi un răspuns suplimentar). Apare în Moldova. Este mult mai bine reprezentat în ALR, în 11 localități, care formează o arie în Moldova de nord, Bucovina, Basarabia[51]. Iorgu Iordan consideră că *ciolan*, cu sensul ʻcraniu’, a înlocuit, în această arie, cuvântul *os*. Afirmația surprinde, deoarece – aşa cum autorul însuşi arată – „vechiul regat [...] nu cunoaşte pentru ʻcraniu’ această denumire [os]”[52]. Din ALRR. *Sinteză* rezultă, de asemenea, că *os* apare în aria nord-vestică (vezi *supra*)[53], ceea ce întăreşte îndoiala cu privire la înlocuirea lui *os* prin *ciolan* în aria menționată.

[47] Cf. MDA, s.v. *cătrună*. Termenul poate fi apropiat de gr. *κοτρώνα* ʻpiatră, bolovan’ şi, după aspectul fonetic, pare a fi un împrumut mai vechi; cf. şi gr. *κούτρα* ʻfrunte, cap’. Cuvântul nu apare la Mihăescu 1966.

[48] Având în vedere distribuția geografică a cuvântului, am putea lua în considerație şi posibilitatea unui împrumut prin filieră slavă.

[49] Cf. MDA, s.v. *beucă*.

[50] În sintagma *capacu ţomuluį*, cu următoarea explicație etimologică: „*Capac*, în răspunsul *capacu ţomuluį* (680, Ismail), trebuie interpretat ca un derivat semantic de la *cap*” (Iordan 1940, 105). Atestările din ALRR. *Sinteză*, unde determinantul este *cap*, nu *om* – am avea *capul capului* (!) – exclud această interpretare.

[51] „Aria acestui cuvânt – se poate vorbi de o veritabilă arie, datorită continuității – se limitează la partea de nord-est a teritoriului lingvistic dacoromân” (Iordan 1940, 109–110).

[52] Iordan 1940, 109; cf. şi nota 23.

[53] Fac excepție două localități – 895 şi 896 – din sudul Dobrogei, unde se întâlneşte şi populație de origine ardelenească (mocani).

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

CIONT (în: *cioante* pl., *ciontul gol*) ʻos’ < magh. *csont* ʻos’ (3 atestări). Se întâlneşte în nordul Crişanei (două atestări) şi în Maramureş (o atestare). Ca şi *ciolan* (vezi *supra*) e mult mai bine reprezentat în ALR: 10 atestări (Transilvania, Crişana, Maramureş), formând o mică arie în nord-vestul României[54].

BOARTĂ (în: *boarta capului*) ʻscorbură; gaură’ < ucr. *bort* ʻscorbură în trunchiul unui arbore’[55] (două atestări). Cele două atestări sunt în Crişana şi Maramureşul de nord (Transcarpatia, Ucraina). O atestare, în Transilvania (*bortă goală*, jud. Mureş) apare în ALR[56].

COAŞCĂ (în: *coaşcă de cap;* şi: *gojgă*) ʻcoajă’, origine necunoscută; cf. *coşcov* ʻcu coaja umflată; gol pe sub coajă; scorburos, găunos’[57] (două atestări + un răspuns suplimentar). Apare, izolat, în nordul Munteniei şi sudul Moldovei. Nu se întâlneşte în ALR.

SCOIF (în: *scoifu capului, coifu capului, coifa capului*) ʻtroacă mică de lemn; flămânzare la vite’, cf. *scafă* < gr. *σκάφη* ʻalbie, covată, copaie’[58]; vezi şi *scoifură* ʻcarapacea broaştei ţestoase’ şi verbul *scoifa* ʻa se încovoia’[59] (două atestări + un răspuns suplimentar). *Coif* (*coifă*) e o variantă fonetică (cf. *scăfălie – căfălie* etc.). Apare în Crişana, în două localităţi învecinate, şi în Banat. Nu e înregistrat în ALR.

ZGÂRVĂ (în*: zgârva capului*; şi: *zgoarvă*), cuvânt neînregistrat în dicţionare (două atestări). Se întâlneşte, izolat, în Muntenia şi Moldova. Nu apare în ALR.

BOACĂ (în: *boaca capului*); înregistrat în dicţionare, ca termen regional, cu sensurile ʻnap; dovleac; cap’; origine necunoscută[60] (o atestare). Apare în Transilvania. Nu se întâlneşte în ALR.

BOLDĂ (în: *bolda capului*) ʻcocoaşă’ < magh. *bolt*[61] (o atestare). Înregistrat în Crişana. Nu apare în ALR.

BOLFĂ, înregistrat în dicţionare, ca termen regional, cu sensul ʻumflătură’; origine necunoscută[62] (o atestare). Apare în Crişana. Nu e înregistrat în ALR.

CASTĂ (în: *casta capului*), cuvânt neînregistrat în dicţionare cu sensul ʻcraniu’ (sau cu un sens apropiat); origine necunoscută (o atestare). Apare în Crişana. Neatestat în ALR.

CECĂDAIE ʻpiesă a plugului de care se prinde tânjala’; (fig.) om nestatornic’ < magh. *cságató*[63] (o atestare). Se întâlneşte în Crişana. Neînregistrat în ALR.

---

[54] „*Ciont* [...] formează o mică arie continuă în extremitatea nord-vestică a domeniului [dacoromân] şi, la fel ca *ciolan*, l-a înlocuit, foarte probabil, pe *os*” (Iordan 1940, 110). Precizarea „la fel ca *ciolan*” nu se susţine (vezi notele 51–53 şi expunerea privitoare la *ciolan* în lucrarea de faţă).

[55] Pentru originea termenului şi sensul lui în ucraineană, cf. Iordan 1940, 137, nota 2.

[56] Cf. Iordan 1940, 137.

[57] Cf. MDA, s.v. *coşcă*, *coşcov* (pentru care se dă, ca etimon, tc. *kos-kof*).

[58] Cf. MDA, s.v. *scof.*

[59] Cf. MDA, s.v. *scoifură, scoifa.*

[60] Cf. MDA, s.v. *boacă.*

[61] Cf. MDA, s.v. *bold*[2] (var. *boldă*), unde se precizează, ca arie de răspândire, Transilvania.

[62] Cf. MDA, s.v. *bolfă.*

[63] Cf. MDA, s.v. *cehadaie* (cu varianta *cecădaie*).

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

CHELIE ʻparte fără păr a capului’, derivat de la *chel* < tc. *kel* (o atestare). Înregistrat în Crişana. Nu apare în ALR.

COACĂ (în: *coaca capului*) ʻcobiliță’ < sb. *kvaka* ʻcârlig’, înregistrat în dicționare, ca termen regional, în Banat[64] (o atestare). Atestat în Banat. Nu apare în ALR.

COAJBĂ (în: *coajba capului*) ʻcoajă de ou’, atestat în dicționare, ca termen regional, în Transilvania[65]; formă rezultată din contaminarea între *coajă* ʻînveliş exterior al plantelor, fructelor, al oului etc.’ (< sl. *koža* ʻpiele’)[66] şi *cujbă* ʻlemn, încovoiat la capăt, de care se atârnă ceaunul deasupra focului’ (< sb. *gužva* ʻfurcă, verigă’)[67] (o atestare). Înregistrat în Crişana. Nu apare în ALR.

COBOACĂ ʻpocal, vas în care se prepară mujdeiul’ < ucr. *kobok*, înregistrat în dicționare, ca termen regional, în Moldova şi Bucovina[68] (o atestare). Înregistrat în Basarabia. Nu apare în ALR.

COROANĂ (în: *coroana capului*) ʻornament în formă de cerc, aşezat pe cap’ < lat. lit. *corona* (o atestare). Apare în Muntenia. Neînregistrat în ALR.

COŞTOAFĂ ʻ(la unele animale) parte scobită a corpului cuprinsă între ultima coastă şi osul şoldului’, înregistrat în dicționare ca termen regional; din *coş* + *cartoafă*[69] (o atestare). Înregistrat în Crişana. Nu apare în ALR.

CRENARĂ (în: *crenara capului*), cuvânt neînregistrat în dicționare (o atestare). Apare în Muntenia. Inexistent în ALR.

DIHOLNIȚĂ, cuvânt neînregistrat în dicționare (o atestare). Se întâlneşte în Muntenia. Nu apare în ALR.

GĂVAN ʻscobitură într-un obiect; blid mare (de lemn), cf. bg., sb. *vagan*[70] (o atestare). Apare în Basarabia. Neînregistrat în ALR.

GOLF (în: *golful capului*), cuvânt neînregistrat în dicționare cu sensul ʻcraniu’; probabil o formă contaminată: din *gol* (adjectiv substantivat) şi *bolfă* ʻumflătură’ (vezi *supra*) (o atestare). Apare în Banat. Lipseşte din ALR.

HÂRB (în: *hârbul capului*) ʻbucată dintr-un vas spart; ciob’ < bg. *hărb* (o atestare). Apare în Transilvania. O atestare în ALR: *hîrbu capului* (Hotin, Basarabia). Semnalăm comentariul lui Iorgu Iordan: „*Hîrb* este foarte interesant pentru că repetă, într-un fel, soarta lat. *testa* ʻciob’ > *țeastă* ʻcraniu’, fără nicio influență din partea acestuia”[71].

OBADĂ (în: *obada capului*) ʻfiecare dintre părțile de lemn încovoiat care alcătuiesc partea circulară a roții’ < sl. *obedŭ* (o atestare). Înregistrat în Banat. Lipseşte în ALR.

[64] Cf. MDA, s.v. *coacă*[1].
[65] Cf. MDA, s.v. *cojbă* (cu varianta *coajbă*, în Transilvania).
[66] Cf. MDA, s.v. *coajă.*
[67] Cf. MDA, s.v. *cujbă.*
[68] Cf. MDA, s.v. *coboc.*
[69] Cf. MDA, s.v. *coştoafă.*
[70] Cf. MDA, s.v. *găvan.*
[71] Iordan 1940, 139.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

ROTULĂ (în: *rotula capului*) ʻos mic, în formă de disc, în partea anterioară a genunchiului; (pop.) *oul genunchiului*’ < fr. *rotule* (lat. lit. *rotula*) (o atestare). Apare în Moldova. Neînregistrat în ALR.

SCAVÂRNĂ ʻexcremente’ < sl. *skvŭrna*[72] (o atestare). Înregistrat în Crişana. Nu apare în ALR.

ŞCOIBĂ (în: *şcoiba capului*) ʻcoajă de dovleac fiert’; cuvânt cu origine necunoscută[73] (o atestare). Apare în Crişana. Lipseşte în ALR.

ŞOTFĂ (şi: *şotfa capului*) ʻghebe; burete’, origine necunoscută[74] (o atestare + două răspunsuri suplimentare). Se întâlneşte în Banat. Nu apare în ALR.

TIPSIE ʻtavă de metal; (reg.) farfurie de lemn’[75] < tc. *tepsi* ʻtavă’ (o atestare + un răspuns suplimentar). Înregistrat în Muntenia. Lipseşte în ALR.

UAŞCĂ (în: *uaşca capului*) ʻfemeie bătrână şi rea’, origine necunoscută [76] (o atestare). Înregistrat în Muntenia. Neatestat în ALR.

VEACĂ (în: *veaca capului*) ʻperete circular de lemn (sau de metal) al sitei’ < sl. *veka* ʻcapac; pleoapă’[77] (o atestare). Apare în Transilvania. Neînregistrat în ALR.

Următorii trei termeni apar în ALRR. *Sinteză* cu o atestare, ca răspuns suplimentar.

COPOȚUIE, cuvânt neînregistrat în dicționare; probabil, din **căpățuie* ʻcăpățână’ + *copos* ʻchel’. Atestat în Transilvania. Nu apare în ALR.

GIUTCĂ[78] ʻbuturugă’ < magh. *csutka*[79]. Înregistrat în nord-vestul Olteniei. Nu apare în ALR.

TÂMPAN ʻinstrument muzical de percuție al cărui corp de rezonanță este o emisferă de alamă acoperită cu o membrană de piele tăbăcită’ < it. *timpano*, lat. lit. *tympanum*, fr. *tympan*[80]. Apare în Moldova. Neînregistrat în ALR.

Câțiva termeni pentru ʻțeastă’ apar numai în ALR, nefiind înregistrați în ALRR. *Sinteză*.

BOSTAN ʻdovleac’ < tc. *bostan* ʻpepenărie; pepene verde’, sb. *bostan* ʻpepene galben; pepenărie’. Apare în ALR în trei puncte izolate din Basarabia, Moldova şi Crişana.

BOCIOCHINĂ, cuvânt neînregistrat în dicționare, derivat de la *bocioacă* ʻmăciulie’ < magh. *bucok*[81]. Înregistrat în ALR într-o localitate din Mureş.

---

[72] Cf. DLRM, s.v. *scîrnă.*

[73] Cf. MDA, s.v. *scoib, -ă*, unde se face referire la *scoabă* (< bg. *skoba*) şi, ca sens, la *coajbă* (vezi *supra*).

[74] Cf. MDA, s.v. *ciotfă.*

[75] Cf. MDA, s.v. *tipsie.*

[76] Cf. MDA, s.v. *hoaşcă*.

[77] Cf. MDA, s.v. *veacă.*

[78] Înregistrat în ALRR. *Sinteză* sub forma *giudcă* [ĝúdcă].

[79] Cf. MDA, s.v. *ciotcă.*

[80] Cf. MDA, s.v. *timpan.*

[81] Cf. MDA, s.v. *bocioacă.* Cf. şi explicația dată de Iorgu Iordan, care nu precizează originea cuvântului: „Termenul este un diminutiv de la *bocioacă* ʻmăciulie (de mac etc.)’, pe care DA, I, 1, p. 594, o înregistrează pentru județele Bihor şi Sălaj” (Iordan 1940, 138).

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

CIOI ʻcauc; piuăʼ, origine necunoscută[82]. Atestat în ALR într-o localitate din Bihor[83].

GOL, adjectiv substantivat ʻlipsit de conținutʼ < sl. *golŭ*[84]. Înregistrat în ALR într-o localitate din Bucovina.

LUBĂ (în: *lubă goală*) ʻdovleacʼ, cf. *lubeniță* (*lubene*) < bg., sb. *lubeniṭa*[85] Înregistrat, în ALR, într-o localitate din județul Alba.

MOZUC (în: *mózucu gol fărî carni*), neînregistrat în dicționare cu sensul ʻcraniuʼ. În ALR a fost înregistrat într-o localitate din Basarabia (județul Hotin). Este un împrumut din ucraineană: ucr. *mozok* ʻcreierʼ. În ceea ce privește originea cuvântului și evoluția de sens, redăm comentariul lui Iorgu Iordan despre *mózuc*: „Este ucr. *mózok* ʻcreierʼ, cu o schimbare de sens care nu are nimic surprinzător. Având în vedere faptul că cutia cranianǎ se poate confunda cu capul întreg, este natural să nu se mai facă deosebire între craniu (sau cap) și conținutul său. Precizarea: *gol fărî carni* nu lasă loc la nicio îndoială asupra faptului că *mózuc* înseamnă ʻcap (sau cutie cranianǎ) la omʼ” (Iordan 1940, 139).

SCORFĂ (în: *scorfa capului*), cuvânt neînregistrat în dicționare[86]; de la *corfă* ʻcoșʼ < germ. dial. *Korf* (pentru *Korb*) ʻcoșʼ. În ALR a fost înregistrat într-o localitate din Argeș[87].

Urmărind originea și răspândirea cuvintelor care denumesc ʻcraniulʼ constatăm că, dintre t e r m e n i i m o ș t e n i ț i, *țeastă* este singurul care apare numai în aria sudică (Muntenia, Oltenia, Dobrogea). *Căpățână* se întâlnește izolat și sporadic în sud, formând o mică arie în nord (Crișana). Toți ceilalți termeni moșteniți se întâlnesc în aria nordică (nord-vestică); este vorba atât de termenii care au cel puțin cinci atestări: *curcubetă, ghioc, oală, cap, găoace, ciutură*, cât și de cei care au mai puțin de cinci atestări: *boșolie, caucă (căuș), căciulie (căciulă), cioacă, coapsă, scoarță, scoibură (scorbură)*.

---

[82] Cf. MDA, s.v. *cioi*[1].

[83] „*Cioi* ʻstrachină, blidʼ este un cuvânt cu origine obscură, cunoscut în Oltenia și într-o parte a Transilvaniei (DA, I, 2, p. 451)” (Iordan 1940, 138).

[84] „Ca adjectiv, acest cuvânt însoțește foarte des un mare număr de termeni care denumesc craniul. Este de presupus că *gol* [...] a fost mai întâi determinantul unui substantiv, care a fost ulterior lăsat de-o parte” (Iordan 1940, 137, nota 3).

[85] „Am putea vedea în *lubă* o formațiune românească: *-ene* din *lubene* a fost simțit ca sufix (cf. Pascu, *Sufixele rom*., 218 ș.u.), astfel încât *lubă* a devenit dintr-o dată cuvântul de bază al presupusei forme derivate” (Iordan 1940, 126). În același sens se pronunțase anterior Tiktin, care apropiase pe *lubă* și *lubene* de *lubeniță* (*ibidem*).

[86] „*Sc̨orfă* [...]. Este, probabil, o variantă expresivă (cf. *scăfălie – căfălie* [...]) a lui *corfă* ʻcoș, panerʼ (< saxon *Korf*), atestat în Transilvania și în județul Muscel (DA, I, 2, p. 791), regiuni învecinate cu județul Argeș” (Iordan 1940, 137).

[87] Cf., totuși, *scorfi* ʻa se curbaʼ (MDA, s.v.), variantă a lui *corfi* ʻ(despre scânduri, doage) a se îndoiʼ (de la *corfă* ʻcoșʼ) (MDA, s.v.).

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

Dintre î m p r u m u t u r i, cel mai bine atestate sunt cele *de origine slavă*.

Tigvă, cu numărul cel mai mare de atestări dintre toți termenii care denumesc ʻcraniul’ (328), acoperă aproape întreaga Moldovă, dar se întâlnește și în sud (Muntenia, Oltenia, Dobrogea), lipsind din Banat și Transilvania. Dintre termenii de origine slavă cu cel puțin cinci atestări, apar în sud: *glavă* (și în Banat), *hârcă, devlă* și *doască*, iar în nord: *tigaie* (< sb. *tiganj*), arie exclusivă în Crișana, *veșcă* (< ucr. dial. *večko*) în Basarabia și *cérep* (< rus. *čerep*) în Basarabia.

O largă răspândire cunoaște în aria nord-vestică *scăfârlie*, derivat de la *scafă*, cuvânt pătruns în română *din greacă* (*σκάφη*) *în perioada medievală*.

O bună reprezentare au în aria nord-vestică, așa cum era de așteptat, termenii *de origine maghiară*: *boașcă, gămălie, ciont*. Un împrumut din maghiară, *tioacă*, a pătruns în sudul Moldovei.

Un termen *de origine germană* formează arie în Oltenia: *troacă*.

În *aria nord-vestică* se întâlnesc numeroși alți termeni împrumutați, adesea cu atestări singulare, de origine slavă: *veacă, scavârnă, mózuc* etc., de origine maghiară: *boldă, cecădaie* etc., ceea ce face ca această arie dialectală să fie mai puțin unitară din punct de vedere lexical în comparație cu *aria sud-estică*.

GRUPAREA TERMENILOR

Iorgu Iordan analizează cei 40 de termeni întâlniți în ALR ca denumiri pentru ʻțeastă’ din perspectivă stilistică, grupându-i în *neexpresivi* (sau mai puțin expresivi) și *expresivi*.

În categoria *termenilor neexpresivi* apar 10 cuvinte, repartizate în trei subgrupe, ilustrând următoarele semnificații:

a) ʻcraniu’: *țeastă, căpățână*;

b) ʻcap’: *cap*, cu sinonimele *capac, glavă* (*zglăveajă*);

c) ʻos (osos)’: *os*, cu sinonimele *ciolan*, *ciont*, la care se adaugă *schelet* și *coapsă* (parte a corpului care conține un os).

În categoria *termenilor expresivi* apar 30 de cuvinte, repartizate în patru subgrupe, la care se adaugă a cincea subgrupă, cu termeni izolați, neclasificabili; semnificațiile ilustrate sunt:

a) ʻbostan, dovleac’: *curcubetă, tigvă, tioacă, bostan, lubă, devlă*;

b) ʻtroacă’ și sensuri adiacente: *troacă, ciutură, cioi, căuș, ghioc, boșcă, oală, tigaie, scăfârlie*;

c) ʻcavitate, scorbură’ și sensuri adiacente: *scorbură, bortă, căciulă, scorfă, corobaie*, la care adaugă adjectivele (substantivate) *gol, sec, uscat*;

d) ʻrotunjime, obiect rotund’: *gămălie, bociochină*;

e) termeni izolați, neclasificabili: *hârcă, veșcă, hârb, mózuc* și adjectivul (substantivat) *fărmat*.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

În clasificarea ce urmează apar toți cei 80 de termeni care se întâlnesc ca denumiri pentru ʻțeastă’ în cele două atlase: ALRR. *Sinteză* şi ALR. Urmărind aceste denumiri, am constatat că termenii expresivi reprezintă corespondentul în registru afectiv ai termenilor neexpresivi, formând, la fel ca aceştia, tot trei subgrupe.

Cele trei subgrupe stabilite de I. Iordan pentru termenii neexpresivi ilustrează principalele s e m e ale cuvântului *țeastă*: ʻextremitate superioară a corpului omenesc (b), care se prezintă sub formă de carapace (a) de natură osoasă (c)’. Aceste s e m e stau la baza motivațiilor ce au determinat apariția termenilor expresivi.

Ca urmare, termenii neexpresivi apar în clasificarea noastră ca *termeni nemotivați* (sau cu motivație netransparentă), termenii expresivi fiind *termeni motivați* (cu motivație transparentă). Este vorba nu de o simplă schimbare terminologică, ci de o reinterpretare din perspectiva *lingvisticii motivaționale* a faptelor considerate de I. Iordan ca fiind de natură stilistică.

Iată clasificarea, în care am inclus atât termenii înregistrați în ALRR. *Sinteză* cât şi pe cei din ALR (pe baza studiului lui I. Iordan). În cadrul grupelor cuvintele apar în ordinea următoare (fiind marcate prin caractere diferite): **termeni comuni celor două atlase**, termeni care apar numai în ALRR. *Sinteză*, *termeni care apar numai în ALR*. Definirea grupelor se face într-o formă diferită de cea care se întâlneşte la I. Iordan. Sub **a, b, c** am introdus termenii nemotivați (sau cu motivație netransparentă), în timp ce sub **a', a'', a''', b', b'', c'** apar termenii motivați (cu motivație transparentă).

a) ʻobiect de lut ars; carapace’: **țeastă**/țest, **hârcă**; craniu, cérep, hârb; *fărmat*;

a') ʻrecipient (vas de bucătărie) de formă rotunjită’: **oală**;

a'') ʻconcavitate (scobitură, adâncitură), convexitate (sub formă arcuită)’: **scăfârlie, troacă, ciutură, tigaie, boaşcă, corubă (corobaie), caucă (căuş), boartă, scoibură (scorbură)**; scoif, coaşcă, găvan, coboacă, tipsie, coştoafă, beaucă, coacă, cecădaie; *cioi, scorfă, gol, sec, uscat*;

a''') ʻperete protector (margine protectoare) de formă circulară’: **veşcă**; veacă, obadă, coroană;

b) ʻextremitate superioară a corpului omenesc; proeminență, vârf’: **căpățână, cap, glavă, devlă**; copoțuie, cioacă, chelie, ceafă; *capac*;

b') ʻmăciulie, umflătură’: **gămălie, căciulie (căciulă)**; boşolie, bolfă, golf, giutcă; *bociochină*;

b'') ʻbostan, dovleac’: **curcubetă, tigvă, tioacă**; betcă, cătrună, boacă, şcoibă; *bostan, lubă*;

c) ʻos, parte osoasă’: **os, ciolan, ciont, coapsă, schelet**; boldă, rotulă;

c') ʻcochilie protectoare (înveliş protector): **ghioc;** găoace, doască, scoarță, coajbă.

Adăugăm următorii termeni neclasificați, care nu se încadrează în grupele stabilite: *castă, scavârnă, şotfă, tâmpan, uaşcă* (din ALRR. *Sinteză*); *mózuc* (din ALR). În ALRR. *Sinteză* apar şi câțiva termeni care nu sunt atestați în dicționare: *crenară, diholniță, zgârvă*.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

INTERPRETAREA

Iorgu Iordan porneşte, în expunerea sa, de la doi termeni „neexpresivi” (nemotivați) moşteniți din latină, având sensul de ʻcraniu’: *țeastă* şi *căpățână*. În timp ce despre *țeastă* afirmă că este „cel mai vechi termen care desemnează craniul”[88], despre *căpățână* spune că „a avut, *foarte probabil* [subl. n.], de la început sensul de mai sus [craniu]”[89]. Acceptând acest punct de vedere, ar însemna să admitem o b i p a r t i ţ i e originară a dacoromânei între *țeastă* (în sud) şi *căpățână* (în nord) (vezi harta 1 pentru *țeastă* şi harta 5 pentru *căpățână*). *Țeastă* are de peste două ori mai multe atestări decât *căpățână*: 91 (plus 28 de răspunsuri suplimentare) pentru *țeastă*, față de 43 (plus 9 răspunsuri suplimentare) pentru *căpățână*. Atestările pentru *țeastă* se concentrează în aria sudică a dacoromânei (în principal, în Muntenia), unde formează o arie relativ unitară, în timp ce *căpățână* apare pe aproape întreg teritoriul țării, o mică arie formându-se în nordul Crişanei. Iorgu Iordan consideră că „acest fapt constituie – *se pare* [subl. n.] – o dovadă a vechimii lui *căpățână*”[90].

Pornind de la *țeastă* şi *căpățână*, I. Iordan nu prezintă, în continuare, procesul apariției unor noi denumiri pentru ʻcraniu’, limitându-se la o interpretare stilistică, întemeiată pe afectivitatea şi fantezia vorbitorilor: „Această multitudine şi varietate de expresie este produsul *aproape exclusiv* [subl. n.] al afectivității şi fanteziei subiecților vorbitori”[91]. Autorul consideră chiar că „orice semn lingvistic îmbracă o valoare afectivă în momentul în care este chemat să îndeplinească o nouă funcție”[92], observând totodată că „în cele mai multe lucrări de geografie lingvistică s-a neglijat, în mod deliberat sau prin forța împrejurărilor, interpretarea stilistică a faptelor”[93].

Noi considerăm că, în interpretarea hărții, trebuie să pornim de la un singur termen: *țeastă*. Lat. *testa* ʻ(obiect de) lut ars; oală’ a ajuns să însemne ʻcraniu’ în română, ʻcap’ în franceză (*tête*) şi italiană (unde *testa* mai înseamnă şi ʻvas de lut; hârb, ciob’). Alături de *testa* exista în latină *testum* ʻcapac de lut ars’, care s-a păstrat cu acest sens în rom. *țest*. I. Iordan tratează împreună cele două cuvinte, deşi *țest* cu sensul de ʻcraniu’ nu e înregistrat în ALR. Există, însă, în ALR. *Sinteză* 8 atestări ale lui *țest* ʻcraniu’, care apar în estul Munteniei, în continuarea ariei lui *țeastă* (vezi *supra*, p. 49–50).

Țeastă, care caracterizează aria de sud (sud-est) a dacoromânei, a căpătat, cu timpul, şi în română (la fel ca în franceză şi italiană, vezi *supra*) sensul de ʻcap’. De la dublul înțeles de 1º ʻcap’ (*țeastă*) şi 2º ʻcarapace; obiect având forma unui

[88] Iordan 1940, 99.
[89] Iordan 1940, 101.
[90] *Ibidem*.
[91] Iordan 1940, 95.
[92] Iordan 1940, 97.
[93] *Ibidem*.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

capac adâncit' (*țest*) trebuie să pornim pentru a înțelege apariția ulterioară a unor denumiri pentru ʻcraniu' şi repartiția lor teritorială. Sensul 1º e reflectat de doi termeni de origine slavă, care îl traduc pe *țeastă* ʻcap' şi apar în continuarea spre vest a ariei în discuție: *glavă* (vezi harta 2) şi *devlă*. Sensul 2º a fost preluat de *troacă* ʻalbie, covată, copaie' (de origine germană, vezi *supra*, p. 54) (vezi harta 4) şi de *doască* ʻvas sau blid (făcut din coajă de dovleac)' < bg. *dăska* ʻscândură', termeni care apar în vestul Munteniei şi în Oltenia, în prelungirea spre vest a ariei în cauză. În continuare, în nord-vestul Olteniei şi în estul Banatului apare termenul *ghioc* (vezi harta 5), cu sensul de bază ʻcochilie protectoare de natură osoasă', care evocă, de asemenea, sensul 2º ʻcarapace' al lui *țeastă*.

Cu aceasta părăsim aria sudică (sud-estică) pentru a intra în aria nordică (nord-vestică), unde întâlnim un număr mare de termeni, dintre care îi menționăm pe cei cu atestări mai numeroase şi care conturează arii.

Trecând din Oltenia în Banat, ne întâmpină, în continuarea ariei lui *ghioc*, termenul moştenit din latină, *os*, din aceeaşi sferă motivațională (punctul **c - c'** din clasificare; vezi *supra*, p. 62); el apare îndeosebi în Banat, dar se întâlneşte şi în restul ariei nord-vestice, inclusiv în Moldova (vezi harta 5). *Os* a fost înlocuit, ulterior, de termeni împrumutați, atestați cu sensul de ʻcraniu': *ciont* < magh. *csont* (în Crişana), *ciolan* < sl. *članŭ* (în Moldova).

În Transilvania apare termenul moştenit din latină, *oală*, iar în Crişana, *tigaie* ʻvas în care se fierbe mămăliga' (< sb. *tiganj*) (vezi harta 6), din sfera motivațională **a' - a''**.

Un alt termen moştenit din latină, *căpățână* (sfera motivațională **b**), formează o mică arie în nordul Crişanei, dar se întâlneşte, cu atestări izolate, aproape peste tot: în Transilvania, Banat, Muntenia, Moldova (vezi harta 5).

Din sfera motivațională a lui *căpățână* face parte un alt termen moştenit din latină, *cap*, care se întâlneşte în aria nord-vestică, îndeosebi în Basarabia.

Apropiat ca sens este *gămălie* < magh. *gomoly* (în clasificare, sub **b'**), cu atestări în vestul Crişanei şi în Transilvania.

Un termen foarte bine reprezentat în aria nord-vestică este *scăfârlie* ʻ(parte a unui) obiect în formă de cupă' (vezi harta 4) (sfera motivațională **a''**), derivat de la *scafă* < gr. *σκάφη* ʻalbie, covată, copaie'. Reținem sensul termenului grecesc, pe care, la origine, l-a putut avea şi cuvântul românesc *scafă*. Această presupunere se întemeiază pe faptul că *scafă*, cu numeroasele sale forme derivaționale (*sclăfie* etc.; vezi *supra*, p.53–54) se află în prelungirea ariei lui *țeastă* şi *troacă*, termeni din aceeaşi sferă motivațională (**a''**), atestați în sudul țării.

Tot în aria nord-vestică apar, formând mici arii, *găoace*, în Crişana, dar şi în Bucovina – Moldova de nord (vezi harta 5) (sfera motivațională **c'**), *veşcă*, în nordul Crişanei şi nord-vestul Transilvaniei (vezi harta 6) (sfera motivațională **a'''**) şi *betcă*, în nord-estul Banatului şi sud-vestul Transilvaniei (vezi harta 6) (sfera motivațională **a''**).

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

Ajungem, astfel, la termenul cu cel mai mare număr de atestări, dintre cei moşteniţi din latină, *curcubetă* [= dovleac] (sfera motivaţională **b''**), care apare în două arii compacte, în discontinuitate teritorială: Crişana – Maramureş – Transilvania de nord-vest, pe de o parte, şi estul Basarabiei – Transnistria, pe de altă parte (vezi harta 1). I. Iordan observă că „aria lui *curcubetă* are aspectul unei arii laterale şi periferice, fapt care este în favoarea unei vechimi considerabile a acestei denumiri”[94]. El consideră, de asemenea, că „suntem îndreptăţiţi să presupunem că, într-o perioadă mai mult sau mai puţin îndepărtată, *curcubetă* era răspândit şi în teritoriul care separă astăzi Basarabia de nord-vestul Transilvaniei”[95] şi că separarea celor două arii s-a produs, foarte probabil, prin înlocuirea termenului moştenit din latină cu împrumuturi în zona intermediară[96]. O asemenea interpretare creează imaginea unei arii foarte largi de răspândire a lui *curcubetă* în trecut.

Termenul care l-a înlocuit masiv pe *curcubetă* a fost *tigvă*, din aceeaşi sferă motivaţională (**b''**), de origine slavă, cu cel mai mare număr de atestări în ambele atlase (vezi harta 2). El ocupă aproape în întregime Moldova şi nordul Basarabiei, dar apare, de asemenea, în aria sudică: Muntenia, Dobrogea, nord-estul Olteniei, pătrunzând în aria lui *ţeastă* şi a lui *glavă* (vezi hărţile 2 şi 3).

Pe baza acestor constatări, putem reconstitui situaţia cea mai veche a denumirilor pentru ʻcraniu’ în dacoromână. Termenul moştenit din latină ca denumire pentru ʻcraniu’ este *ţeastă*, păstrat în sudul ţării (Muntenia, Dobrogea, Oltenia), care se dovedeşte a fi zona cea mai conservatoare. Foarte devreme *curcubetă* l-a înlocuit pe *ţeastă* în aria nord-vestică, creându-se o b i p a r t i ţ i e d i a l e c t a l ă în cadrul dacoromânei pe baza a doi termeni de origine latină:

sud-est	*nord-vest*
ţeastă	**curcubetă**

Modificările ulterioare, care au dus la apariţia altor denumiri pentru ʻcraniu’, au fost evocate mai sus, în linii generale. *Avem de observat că în aria nord-vestică se înregistrează un număr mult mai mare de denumiri pentru 'craniu' în comparaţie cu aria sud-estică, aceasta din urmă fiind, ca şi în alte cazuri, mai unitară (vezi hărţile 4, 5 şi 6).*

INDICE ALFABETIC AL DENUMIRILOR PENTRU ‘ţeastă’[97]

beaucă, p. 46, 48, 56, 62
betcă, p. 46, 47, 55, 56, 62, 64
boacă, p. 46, 48, 57, 62
boartă (bortă), p. 46, 48, 57, 61, 62
boaşcă (boşcă), p. 46, 47, 57, 61, 62
bociochină, p. 48, 59, 61, 62
boldă, p. 46, 48, 57, 61, 62
bolfă, p. 46, 48, 57, 58, 62
bostan, p. 48, 49, 59, 61, 62
boşolie, p. 45, 46, 51, 60, 62
cap, p. 45–47, 51, 52, 56, 60, 62, 64
capac, p. 46, 48, 56, 61, 62
castă, p. 46, 48, 57, 62
caucă (căuş), p. 45, 47, 51–52, 60–62

[94] Iordan 1940, 113.
[95] *Ibidem*, 113–114.
[96] *Ibidem*, 114.
[97] Cifrele indică paginile unde sunt discutaţi termenii.

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)

căciulie (căciulă), p. 45, 47, 52, 60–62
căpățână, p. 45–47, 50, 60–64
cătrună, p. 46, 48, 56, 62
ceafă, p. 45, 47, 52, 62
cecădaie, p. 46, 48, 57, 61, 62
cérep, p. 46, 47, 55, 61, 62
chelie, p. 46, 48, 58, 62
cioacă, p. 45, 47, 52, 60, 62
cioi, p. 48, 60–62
ciolan, p. 46, 48, 51, 56, 57, 61, 62, 64
ciont, p. 46, 48, 51, 57, 61, 62, 64
ciutură, p. 45, 46, 51, 60–62
coacă, p. 46, 48, 58, 62
coajbă, p. 46, 48, 58, 62
coapsă, p. 45, 47, 52, 60–62
coaşcă, p. 46, 48, 57, 62
coboacă, p. 46, 48, 58, 62
copoțuie, p. 46, 48, 59, 62
coroană, p. 46, 48, 58, 62
corubă (corobaie), p. 46, 47, 55, 61, 62
coştoafă, p. 46, 48, 58, 62
craniu, p. 46, 47, 55, 62
crenară, p. 46, 48, 58, 62
curcubetă, p. 45–47, 49, 53, 60–62, 65
devlă, p.46, 47, 55, 61, 62, 64
diholniță, p. 46, 48, 58, 62
doască, p. 46, 47, 56, 61, 62, 64
fărmat, p. 47, 52, 61, 62
gămălie, p. 46, 47, 51, 61, 62, 64
găoace, p. 45–47, 51, 60, 62, 64
găvan, p. 46, 48, 58, 62
ghioc, p. 45–47, 50, 60–62, 6
giutcă, p. 46, 48, 59, 62
glavă, p. 46, 47, 49, 50, 54, 61, 62, 64, 65
gol, p. 48, 60–62
golf, p. 46, 48, 58, 62
hârb, p. 46, 48, 58, 61, 62
hârcă, p. 46, 47, 54, 61, 62
lubă, p. 48, 60–62
mózuc, p. 48, 60–62
oală, p. 45, 46, 50–51, 60–62, 64
obadă, p. 46, 48, 58, 62
os, p. 45, 46, 51, 56, 57, 61, 62, 64
rotulă, p. 46, 48, 59, 62
scavârnă, p. 46, 48, 59, 62
scăfârlie, p. 46, 47, 49, 53–54, 61, 62, 64
schelet, p. 46, 48, 56, 61, 62
scoarță, p. 45, 47, 52, 60, 64
scoibură (scorbură), p. 45, 47, 52, 60–62
scoif, p. 46, 48, 46, 48, 57, 62
scorfă, p. 48, 60–62
sec, p. 47, 52, 61, 62
şcoibă, p. 46, 48, 59, 62
şotfă, p. 46, 48, 59, 62
tâmpan, p. 46, 48, 59, 62
tigaie, p. 46, 47, 49, 54, 61, 62, 64
tigvă, p. 45–47, 49, 52–53, 61, 62, 65
tioacă, p. 45–47, 55, 61, 62
tipsie, p. 46, 48, 59, 62
troacă, p. 46, 47, 54, 61, 62, 64
țeastă/țest, p. 45–47, 49, 50, 58, 60–65
uaşcă, p. 46, 48, 59, 62
uscat, p. 47, 52, 61, 62
veacă, p. 46, 48, 59, 61, 62
veşcă, p. 46, 47, 49, 53, 54, 61, 62, 64
zgârvă, p. 46, 48, 57, 62

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALRR. *Sinteză – Atlasul lingvistic român pe regiuni. Sinteză*, Nicolae Saramandu (coord.), vol. I, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, XXX + 82 p. + 135 hărți.

DLRM – *Dicționarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958.

Iordan 1940 – Iorgu Iordan, *Les dénominations du „crâne" d'après l'Atlas linguistique roumain (I, carte 7) (avec 4 cartes hors texte)*, în „Bulletin linguistique", VIII, 1940, p. 95–141.

MDA – *Micul dicționar academic*, I–IV, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2001–2003.

Mihăescu 1966 – H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române, până în secolul al XV-lea*, Bucureşti, 1966.

Saramandu – Nevaci 2008 – Nicolae Saramandu, Manuela Nevaci, *Cartes linguistiques motivationelles. De l'ALE à l'ALiR et aux atlas linguistiques nationaux*, în RRL, LIII, 2008, 1–2, p. 79–85 (cu şase hărți în afara textului).

Viereck 2005 – Wolfgang Viereck, *The Atlas linguarum Europae. Its linguistic and cultural significance*, în RRL, L, 2005, 1–2, p. 73–92.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti"
Calea 13 Septembrie nr. 13, Bucureşti

BDD-A15275 © 2008 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:59:13 UTC)